

ІСТОРІЯ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ

ЧАСТИНА ПЕРША

Стародавня Америка

ЧАСТИНА ДРУГА

Колоніальний період

ЧАСТИНА ТРЕТЯ

Шлях до Незалежності

ЧАСТИНА ЧЕТВЕРТА

Формування національного уряду

ЧАСТИНА П'ЯТА

Експансія на захід і регіональні відмінності

ЧАСТИНА ШОСТА

Конфлікти між регіонами

ЧАСТИНА СЬОМА

Зростання і перетворення

ЧАСТИНА ВОСЬМА

Невдоволеність і реформи

ЧАСТИНА ДЕВ'ЯТА

Війна, піднесення і депресія

ЧАСТИНА ДЕСЯТА

«Новий курс» і світова війна

ЧАСТИНА ОДИНАДЦЯТА

Америка після Другої світової війни

ЧАСТИНА ДВНАДЦЯТА

Десятиліття змін

ЧАСТИНА ТРИНАДЦЯТА

У ХХІ століття

Короткий список літератури з американської історії

ЧАСТИНА ПЕРША СТАРОДАВНЯ АМЕРИКА

«ЩЕ НІКОЛИ НЕБХО З ЗЕМЛЕЮ
НЕ СХОДИЛИСЯ КРАЩЕ,
АБИ СТВОРИТИ МІСЦЕ ДЛЯ ЖИТТЯ
ЛЮДИНИ»

Джон Сміт, 1607 р.

ПЕРШІ АМЕРИКАНЦІ

У кульмінаційний льодовиковий період (30–34 тисячі років до нашої ери) значна частка світових вод ще перебувала у безкраїх щитах материкових льодовиків. Тому рівень Берингового моря сягав кількесот метрів нижче від теперішнього, і між Азією та Північною Америкою проліг суходільний міст, що відомий досі під назвою Берингії. То була болотиста безлісна тундра до 1500 кілометрів зав-

ширшки, вкрита травою та іншими рослинами, що зваблювали на пасовища великих тварин, на які полювали первісні мисливські племена.

Перші люди, які дісталися до Америки, напевне, не здогадувалися, що ступили на інший континент. Вони просто кочували услід за мисливською здобиччю, як це випадало робити їхнім предкам упродовж тисячоліть, понад північними узбережжями Сибіру й далі на схід сонця.

Та з появою перших північноамериканців на Алясці мало минути ще кілька тисяч років, аби вдалося їм проникнути через прогалини у великих льодовиках на територію, де тепер розташовані Сполучені Штати. Сліди життя первісної людини в Північній Америці виявляються знов і знов, проте таких, що їх можна з певністю датувати як давніші за 12-те тисячоліття до н.е., небагато; наприклад, десь майже від того часу походить нещодавно знайдена мисливська засідка на півночі Аляски, а також тонко оброблені наконечники списів та інші предмети, виявлені поблизу Кловіса в штаті Нью-Мексико.

Подібні предмети штучного походження знаходили в різних поселеннях на території Північної та Південної Америки, і це переконливо доводить, що більша частина Західної півкулі ще задовго до 10-го тисячоліття до н.е. була заселена осідлим людом.

Приблизно в цей період мамонти почали вимирати, і головним джерелом живлення та здобування шкур для первісних жителів Північної Америки стало полювання на бізонів. Зникнення багатьох видів великої дичини через огульне винищення її мисливцями чи докорінну зміну природних умов спричинилося до поступової переваги у харчовому раціоні тих прадавніх американців рослинної їжі, передусім ягід та зерна. Частина продуктів відкладалася ними на зиму про запас; тоді ж розпочалися перші спроби рільництва. Перед величезними індіанцями тих країв, де тепер розташована центральна Мексика, – вони вирощували кукурудзу, гарбузи та боби, ймовірно, ще у 8-му тисячолітті до н.е. Це вміння поширювалось далі на північ.

Близько 3000 року до н.е. в річкових долинах Нью-Мексико й Аризони вже вирощували первісну кукурудзу.

Згодом з'являються ознаки примітивної іригації, а близько 300 р. до н.е. – засновуються перші селища.

Упродовж початкових сторіч нашої ери у поселеннях поблизу нинішнього Фінікса, штат Аризона, жили гогокеми. Вони закладали майданчики для гри в м'яч та зводили пірамідальні могили, схожі на знайдені в Мексиці, а також будували канали й іригаційні системи.

**БУДІВНИКИ
ГРОБНИЦЬ
І ПУЕБЛО** **П**ерших індіанців, що споруджували могили в нинішніх Сполучених Штатах, часто називають аденанами. Ці племена висипали земляні могили та укріплення близько 600 р. до н.е. Деякі з тодішніх гробниць мали форму птахів та змії і, можливо, служили певним культовим цілям.

Аденанів, мабуть, поглинули різні групи племен, відомі під загальною назвою гопвеліанців. Один з найголовніших осередків цієї культури виявлено в південному Огайо, де ще збереглися рештки декількох тисяч стародавніх гробниць. Гадають, що гопвеліанці мали розвинену торгівлю і роздобували знаряддя та матеріали на великому просторі, за сотні кілометрів.

Близько 500 р. н.н. зникли й гопвеліанці, поступившись місцем великій групі племен, відомій звичайно як міссисипійці або «культура Темпл-маунд (храмової могили)». Гадають, що у період свого розквіту на початку XII сторіччя одне з їхніх міст, Кагокія, зразу на схід від Сент-Луїса в штаті Міссурі, налічувало близько 20 тисяч жителів. У центрі міста височіла велетенська могила з пласкою вершиною, висипана 30 метрів заввишки, основа якої мала площу 37 гектарів. Неподалік знайдено ще 80 могил.

Такі міста, як Кагокія, жилилися з мисливства, накопичення сировинних запасів, а також за рахунок торгівлі та землеробства. Під живодайним впливом розквітлих цивілізацій Півдня вони розвинулись у комплекс ієрархічних суспільств, що використовували працю рабів і приносили в жертву людей.

На південному заході теперішніх Сполучених Штатів близько 900 р. почали споруджувати селища-пуебло з ка-

меню та цегли-сирцю анасазі – предки сучасних індіанців гопі. Ці дивовижні споруди, схожі на багатоквартирні будинки, часто зводили попід урвищами скель; найвідоміша з них – «скельний палац» у Меса Верде, що в штаті Колорадо, налічувала понад двісті кімнат. Інше селище, Пуебло-Боніто, руїни якого досі тягнуться попід кручею річки Чако в штаті Нью-Мексико, мало на той час понад 800 приміщень.

Мабуть, найбагатші з доколумбівських індіанців Америки жили на північно-західному узбережжі Тихого океану, де природні рибні запаси та будівельні матеріали давали змогу засновувати постійні поселення ще за 1000 р. до н.е. Густота залишків від їхніх бенкетів-«потlachів» лишається взірцем надмірності і святкової щедрості, очевидно, неповторних у первісній історії Америки.

ТУБІЛЬНІ КУЛЬТУРИ АМЕРИКИ

Отже, та Америка, котра зустріла перших європейців, виявилася аж ніяк не безлюдним пустирищем. Тепер вважають, що в Західній півкулі жило на той час стільки ж людей, як і в Західній Європі, – майже 40 мільйонів.

На початку європейської колонізації території нинішніх Сполучених Штатів тут проживало американських тубільців від 2 до 18 мільйонів, хоч більшість істориків схиляється до меншої цифри. Це коливання в оцінках відображає напевно одне: нищівний вплив європейських хвороб на тубільне населення від часу найперших контактів. Віспа, як відомо, вигублювала цілі поселення і, на думку дослідників, стала більшим винуватцем стрімкого падіння чисельності індіанського населення в XVII столітті, ніж усі війни та відомі сутички з європейськими колоністами.

Індіанські звичаї та культура тієї доби були напрочуд строкатими, що й не випадково, якщо зважити на територіальну протяжність та відмінність у природних умовах, до яких вони мали призвичаїтись. Проте деякі узагальнення можна зробити.

Більшість племен у лісистих східних краях і на Середньому Заході добували собі харчопродукти, займа-

ючись мисливством та землеробством, зокрема вирощуванням кукурудзи та інших культур. При цьому сфера хліборобства та розподілу їжі частіше лягала на жінок, а чоловіки полювали та воювали.

За наявними свідченнями, індіанське суспільство у Північній Америці було тісно пов'язане з землею. Ототожнення себе з природою й стихіями було невід'ємною прикметою їхніх релігійних вірувань. Життя індіанців мало кланову орієнтацію, отже, відображало спільний побут, хоч дітям вони надавали більше волі й ставилися до них поблажливіше, ніж тогочасні європейці.

Незважаючи на те, що деякі північноамериканські племена для закріплення певних текстів виробили систему ієрогліфів, індіанська культура була загалом усною, і в ній вагоме місце відводилося переповіданню легенд та снів. Не викликає заперечення те, що між різними групами племен налагодилася жвава торгівля, оскільки є достовірні свідчення, що сусідні племена підтримували між собою широкі офіційні взаємини – частіше дружні, інколи ворожі.

ПЕРШІ ЄВРОПЕЙЦІ

Перші європейці, які прибули до Північної Америки, як відомо, виявилися норвежцями, що плвли на захід із Гренландії, де Ерик Рудий заснував поселення близько 985 року. Протягом зими 1001 року його син Лейф обстежив, як гадають, північно-східне узбережжя нинішньої Канади.

Деякі місця в норвезьких сагах дають підстави вважати, що моряки-вікінги вивчили Атлантичне узбережжя Північної Америки ген на південь аж до Багамських островів. Руїни норвезьких будівель того часу було виявлено 1963 р. поблизу Ланс-о-Медо на півночі Ньюфаундленда.

1497 року, власне, всього через п'ять років після висадки на Карибському архіпелазі Христофора Колумба, який шукав західного шляху до Азії, венеціанський моряк Джон Кебот прибув за дорученням англійського короля

до Ньюфаундленда. Про Кеботове плавання швидко забули, та згодом ця подія дозволила англійцям претендувати на Північну Америку. А ще воно відкрило шлях до багатющих риболовних теренів круг обмілини Джорджа, куди незабаром зачастили плавати європейські рибалки, особливо португальці.

Колумб так і не побачив Північноамериканського материка, але дослідження континентальних Сполучених Штатів розпочалися з іспанських колоній, які він допоміг заснувати. Перше з них відбулося 1513 року, коли загін під проводом Понсе де Леона висадився на березі Флориди поблизу сучасного міста Сент-Огастина.

Захопивши Мексику 1522 р., іспанці зміцнили свої позиції в Західній півкулі. Наступні дослідження примножили знання європейців про Америку, що отримали свою назву за ім'ям італійця Америго Веспуччі, який описав свої подорожі до «Нового Світу» у славнозвісній хроніці. До 1529 року складено надійні карти Атлантичного узбережжя від Лабрадора до Вогненної землі, хоча промайнуло не одне сторіччя, аж поки надія на відкриття «Північно-Західного проходу» до Азії остаточно не згасла.

До найголовніших ранніх іспанських досліджень належала подорож Ернандо де Сото, конкістадора-ветерана, який разом із Франсиско Пісарро брав участь у завоюванні Перу. Відпливши 1539 року з Гавани, експедиція де Сото висадилася у Флориді й обстежила у пошуках золота південно-східні землі майбутніх Сполучених Штатів аж до Міссисипі.

Інший іспанець, Франсиско Коронадо, вирушив з Мексики 1540 р. на пошуки міфічних Семи міст Сиболі. Подорожі Коронадо привели його до Великого Каньйона і Канзаса, однак золота його люди так і не здобули.

Проте загін Коронадо полишив тубільцям тих країв несподіваний дарунок: іспанці не дорахувалися кількох коеней, які зовсім змінили життя на Великій Рівнині. За кілька поколінь індіанці Рівнини освоїли новий засіб пересування, значно поширивши масштаби своєї діяльності.

Поки іспанці просуvalися з півдня, північну частину сучасних Сполучених Штатів поступово відкривали подоро-

жі таких людей, як флорентієць на французькій службі Джованні Веррацано. Веррацано висадився у Північній Кароліні 1524 року, потім поплив далі на північ понад Атлантичним узбережжям повз ті місця, де нині знаходиться Нью-Йорк.

Ще через десяток років підняв вітрила француз Жак Картьє, сподіваючись, як і попередні європейці, прокласти морський шлях до Азії. Подорож Картьє річкою Св. Лаврентія стала підставою для французьких претензій на Північну Америку, що висувалися до 1763 р.

Після занепаду першої квебекської колонії в 1540-х роках французькі гугеноти через два десятиріччя спробували заселити північні береги Флориди. Оберігаючи свій торговельний маршрут по Гольфстриму від посягань французів, 1565 року іспанці розгромили цю колонію. З іронії долі командувач іспанських сил Педро Менендес незабаром заснував неподалік звідти місто Сент-Огастин, якому належало стати першим постійним поселенням у тому краї, що згодом дістав назву Сполучені Штати.

Величезні багатства, що плинули до Іспанії з мексиканських колоній, островів Карибського моря та Перу, викликали велике зацікавлення збоку інших європейських держав. Минули роки, і такі новивиниклі мореплавні держави, як Англія, спокушені успішними нападами Френсиса Дрейка на вантажені золотом іспанські кораблі, припали поглядом до Нового Світу.

1578 р. Гамфрі Гілберт, автор трактату про пошуки Північно-Західного проходу, дістав від королеви Єлизавети патент на колонізацію тих «поганських і варварських земель» у Новому Світі, на які ще не претендували інші європейські держави. Він зміг пуститися в дорогу лише через п'ять років. Коли він загинув у морі, справу продовжив Волтер Релі, його брат по матері.

1585 р. Релі заснував першу британську колонію в Північній Америці – на острові Роанок понад узбережжям Північної Кароліни. Згодом ту колонію було покинуто, та й повторна спроба через два роки не увінчалася успіхом. І лише через 20 років, 1607 року, англійці спробували щастя

в Джеймстауні – колонія розвивалась успішно, і Північна Америка вступила в нову еру.

НАЙДАВНІШІ ПОСЕЛЕННЯ

Перші роки XVII сторіччя припали на значний приплив іммігрантів з Європи до Північної Америки. Упродовж трьох сторіч цей рух вилився з тоненької цівки кількасот прибулих британських колоністів у зливу мільйонів гнаних всілякими нестримними понуканнями. Цей строкатий люд створив на півночі континенту нову цивілізацію.

Перші іммігранти з Англії до сучасних Сполучених Штатів прибували через Атлантичний океан значно пізніше від появи й розквіту іспанських колоній у Мексиці, Вест-Індії та Південній Америці. Як і перші переселенці до Нового Світу, вони діставалися сюди на маленьких переповнених судах через 6–12 тижнів. Недоїдання та хвороби позбавляли життя багатьох сміливців, інші гинули в морі, захоплені штормами.

Більшість іммігрантів з Європи покинули свою батьківщину, утікаючи від політичних утисків та релігійного переслідування, решта шукали пригод і щастя, яких не знаходили вдома. В 1620–1635 роках Англія перебувала в скрутному економічному становищі. Чимало людей було без роботи. Навіть кваліфіковані ремісники ледве заробляли собі на хліб, адже до всіх незлагод долучались часті неврожаї. До того ж, промислова революція спричинилася розвитком текстильного виробництва, що потребувало дедалі більших запасів вовни, аби не стали верстати. Задля випасу овець землевласники обгороджували землю й виселяли орендарів. Колоніальна експансія стала порятунком для знедолених селян.

Перед зором колоністів у новому краї постали передусім неозорі дикі хащі. Новосельці могли й не вижити, якби не допомога дружніх індіанців, які навчили їх вирощувати місцеві культури – гарбузи, кабачки, боби й кукурудзу. Величезні праліси, що тяглися більш як на 2 000 кілометрів уздовж східного узбережжя, були багаті на мисливську дичину та дрова. Вистачало деревини й на спорудження

суден, будинків, виготовлення меблів, а також для вивозу за море.

Незважаючи на те, що новий континент щедро обдарувала природа, торгівля з Європою виявилася нагальною потребою у поселенців для здобуття речей, яких в Америці не вистачало. Узбережжя виявилось напрочуд зручним для іммігрантів. Упродовж нього пролягали незліченні затоки та гавані. Лише два відтинки його – Північна Кароліна та південь штату Нью-Джерсі – не мали гаваней для океанських кораблів.

Повноводні річки – Кенебек, Гудзон, Делавер, Сасквеганна, Потомак і чимало інших – єднали з морем край між морським берегом та Апалацькими горами. Щоправда, тільки одна річка – Св. Лаврентія, що перебувала у володінні канадських французів, – відкривала водний шлях до Великих Озер і всередину континенту. Густі ліси, опір деяких індіанських племен та могутня стіна Апалацьких гір перепинили колонізацію земель далі побережної рівнини. Тільки мисливці-трапери та торговці зважились податися в хаші. Першу сотню років колоністи будували селища тільки компактно понад узбережжям.

Політичні міркування спонукали багатьох до еміграції в Америку. В 1630-х роках деспотичне правління Карла I в Англії стало поштовхом до міграції в Новий Світ. Дальше повстання й перемога Карлових супротивників під проводом Олівера Кромвелля в 1640 році змусили багатьох роялістів шукати долі у Вірджинії. В німецькомовних регіонах Європи гнобительська політика численних дрібних власників, особливо релігійне переслідування, й спустошення краю, зумовлене низкою війн, сприяли пошавленню еміграції до Америки наприкінці XVII й у XVIII сторіччя.

Прибуття колоністів у XVII ст. вимагало чіткого планування й організації, а також значних видатків та ризику. Переселенців перевозили майже за 5000 км морем. Вони потребували господарського начиння, одягу, насіння, знарядь праці, будівельних матеріалів, намагалися запастися худобою, зброєю, бойовими припасами.

На відміну від інших держав, що здійснювали колонізаторську політику, еміграція з Англії стимулювалася ма-

теріально не урядом, а групами приватних осіб, зацікавлених в отриманні зиску.

ДЖЕЙМСТАУН Це – перша з англійських колоній, що закріпилися у Північній Америці. На підставі привілею, наданого королем Яковом (Джеймсом) I Вірджинській (Лондонській) компанії, близько сотні чоловік 1607 року вирушили до Чесапійської затоки. Уникаючи конфлікту з іспанцями, вони вирішили оселитися деś за 60 км від затоки вище по річці Джеймс-Ривер.

Група поселенців – міщан та авантюристів, – перейнятих не так фермерством, як пошуками золотоносних жил, не мала ні належної вдачі, ні спроможності розпочати нове життя в дикому краї. Їхнім ватажком став відважний капітан Джон Сміт. Незважаючи на сварки, голод та напади індіанців, він зміг підтримати порядок, і маленька колонія проіснувала без втрат протягом першого року.

1609 р. Сміт повернувся до Англії, і за його відсутності колонія запала в безлад. Протягом зими 1609–1610 рр. більшість колоністів стали жертвою хвороб. На травень 1610 р. із 300 перших поселенців вижило лише 60. Того ж року вище по Джеймс-Ривер заснували місто Генрико (нині Річмонд).

Недовзі було зроблено відкриття, що докорінно змінило економіку Вірджинії. 1612 року Джон Ролф схрестив завезені з Вет-Індії сорти тютюну з місцевими рослинами і здобув гібрид, що припав до смаку європейцям. Перший вантаж цього тютюну прибув до Лондона 1614 року. Минуло десять років – і вірджинський тютюн перетворився на головне джерело прибутків колонії.

Проте заможне життя настало не швидко, а смертність внаслідок хвороб та нападів індіанців виявилася надзвичайною. За період з 1606 по 1624 роки до колонії вирушило майже 14 000 чоловік, а в 1624 р. живими лишилося лише 1132. За рекомендацією королівської комісії король ліквідував Вірджинську компанію, й того ж року оголосив колонію королівською.

Під час релігійної колотнечі XVI ст. група людей, названих пуританами, спробувала реформувати державну церкву зсередини. Передусім вони домагалися зміни ритуалів та структур, пов'язаних із римським католицизмом, простішими протестантськими формами віри й богослужіння. Їхні реформістські ідеї, порушуючи єдність державної церкви, загрожували розділити народ і підірвати королівську владу.

Остаточно втративши віру в те, що державну церкву можна реформувати, невелика група сепаратистів із радикальної пуританської секти відпливла 1607 року до Лейдена, що в Нідерландах, де їй було надано притулок. Проте голландські кальвіністи брали цих переселенців здебільшого на погано оплачувану чорну роботу. Деякі члени громади, незадоволені дискримінацією, вирішили емігрувати до Нового Світу.

1620 року група лейденських пуритан видобула у Вірджинської компанії патент на землю, і гурт із 101 чоловіків, жінок та дітей відплив до Вірджинії на борту «Мейфлавера» («Травневої квітки»). Шторм заніс їх далеко на північ, де вони пристали до півострова Кейп-Код у Новій Англії. Вважаючи, що вони не перебувають на території якоїсь країни, ці люди формально погодилися коритися «законам справедливості й рівності, створеним тими керівниками, яких оберуть самі». То був «Мейфлаверський Договір».

У грудні «Мейфлавер» досягає Плімутської гавані, і переселенці приступили до забудови власного селища. Майже половина колоністів вимерла від хвороб, але індіанці сусіднього племені вампаноагів врятували їх, навчивши культивувати маїс. Наступної осені колоністи зібрали небачений урожай маїсу й розпочали торгівлю хутром та деревиною.

Нова хвиля масачусетських іммігрантів прибилася до берегів Массачусетської затоки 1630 року уже маючи дозвіл короля Карла I на заснування колонії. Багато з них виявилися пуританами, релігійні обряди яких заборонялись у Англії чимдалі суворіше. Їхній проводир, Джон Вінтроп, заходився споруджувати «нагірне місто», де, на його дум-

ку, пуритани жили б у цілковитій згоді зі своїми переконаннями.

Массачусетській колонії судилося відіграти знаменну роль у розвитку всього новоанглійського району – почасти тому, що Вінтроп та його спілники спромоглися привезти з собою патент. Через те правління Массачусетської колонії розмістилося у Массачусетсі, а не в Англії.

Згідно з патентом, влада належала Генеральному судові, що складався з «вільних людей», членів пуританської церкви. Отже, він гарантував, що пуритани виявляться панівною політичною та релігійною силою в колонії. Губернатора обирав Генеральний суд. На більшу частину наступного покоління ним мав стати Джон Вінтроп.

Непохитна ортодоксія пуританського розпорядку декому стала не до вподоби. Одним із перших кинув свій виклик Генеральному судові молодий священик Роджер Вільямс, що опротестував захоплення колонією індіанських земель, як і її ставлення до державної церкви.

Вигнаний із Массачусетської затоки, він 1636 року придбав землю в індіанців-наarraгансетів там, де тепер стоїть Провіденс у штаті Род-Айленд. На цьому місці було засновано першу американську колонію, де здійснено цілковите відокремлення церкви від держави, так само як і свободу віросповідання.

Так звані єретики, подібно до Вільямса, виявилися не єдиними, хто покинув Массачусетс. З колонії Массачусетської затоки невдовзі почали виїжджати ортодоксальні пуритани у пошуках родючих земель і кращих умов життя. Особливо зваблювала бідних фермерів звістка про родючість ґрунтів Коннектикутської долини. На початок 1630-х років багато людей ладні були наражатися на індіанські наскоки, аби лиш посісти на плодovitій землі. Нові громади часто заперечували належність до церкви як попередню умову для участі у виборах, надаючи виборче право дедалі більшому числу людей.

Виникали населені пункти понад узбережжям Нью-Гемпшира та Мена, бо дедалі більше іммігрантів шукали землі й свободи, яку начебто дарував Новий Світ.

**НОВА
ГОЛЛАНДІЯ
І МЕРІЛЕНД**

Найнятий голландською Ост-Індською компанією, Генрі Гудзон 1609 року дослідив терени, де плине річка, що носить тепер його ім'я, і знаходиться місто Нью-Йорк, діставшись до якогось мису – мабуть, на північ від нинішнього Олбені. Подальші подорожі голландців стали підставою для їхніх претензій та перших поселень у тій околиці.

Як і французів на півночі, голландців зацікавила насамперед торгівля хутром. Зважаючи на це, голландці зав'язали тісні контакти з П'ятьма народами ірокезів, що були основними провідниками до країв, звідки надходило хутро. 1617 р. голландські поселенці заклали форт біля злиття річок Гудзон і Могок.

Заселення острова Мангеттен почалося на початку 1620-х років. У 1624 р. острів купили в осідлих індіанців (нібито всього за 24 долари) і перейменували в Новий Амстердам.

Принаджуючи переселенців до узбережжя Гудзона, голландці застосовували своєрідну феодальну аристократичну систему, відому під назвою «патронажної». Перший із цих величезних маєтків було засновано 1630 р. понад річкою Гудзон.

За патронажної системи кожен акціонер, чи то «патрон», який спромігся за чотири роки залучити до свого маєтку 50 дорослих людей, отримував привілей на полювання й риболовство на 25-кілометровій ділянці річкового берега, а також цивільну й кримінальну юрисдикцію над цими землями. Він, у свою чергу, забезпечував людей худобою, знаряддями праці та будівлями. Орендарі сплачували патронові ренту й надавали йому переважне право у закупівлі надлишку врожаю.

Далі на південь через три роки одна шведська торговельна компанія, пов'язана з голландцями, спробувала заснувати перше поселення понад річкою Делавер. Не маючи коштів зміцнити свої позиції, Нова Швеція була поглинута Новою Голландією, а потім Пенсильванією й Делавером.

1632 р. родина Калвертів придбала в короля Карла I привілей на землю на північ від річки Потомак, відому

згодом як Мериленд. Оскільки привілей не забороняв заснування непротестантських церков, родина заохочувала одновірців-католиків селитися там. Перше мерилендське місто, Сент-Мері, було закладене поблизу місця, де річка Потомак впадає в Чесапіцьку затоку.

Надаючи притулок католикам, нестримно переслідуваним в англіканській Британії, Калверти стимулювали створення прибуткових маєтків. З цією метою та щоб уникнути конфлікту з британським урядом, вони заохочували імміграцію й протестантів.

Королівський привілей, наданий родині Калвертів, поєднував як феодальні, так і сучасні елементи. З одного боку, вони мали право створювати поміщицькі маєтки. З другого, – могли видавати закони лише за згодою вільних людей (хазяїв власності). Вони побачили, що для приналежності поселенців і одержання прибутку слід надавати їм ферми у власність, а не тільки в оренду. Через те кількість незалежних фермерів постійно зростала, і вони домогалися для себе права голосу в справах колонії. Перші законодавчі збори Мериленда зібралися в 1635 р.

ВЗАЄМИНИ КОЛО- НІСТІВ З ІНДІАН- ЦЯМИ

У 1640 р. Англія вже мала постійні колонії на новоанглійському узбережжі та понад Чезапіцькою затокою. Поміж ними були голландська та невеличка шведська громади. Далі на захід жили індіанці.

Східні племена – коли друзі, коли ворожі – все ж уже не видавалися європейцям чужими. Незважаючи на те, що американські тубільці користалися плодами від доступу до нових технологій і торгівлі, занесені хвороби та захоплення земель першими поселенцями становили небезпеку загрозу предковичим звичаям індіанців.

Спочатку торгівля з європейськими переселенцями давала їм вигоди: ножі, сокири, зброю, посуд, рибальські гачки та безліч інших речей. Індіанці, що торгували, спочатку мали істотну перевагу над тими, хто не торгував. Відгукуючись на запити європейців, такі племена, як ірокези, в XVII ст. основну увагу спрямували на мисливство.

Хутра й шкури обмінювалися на колоніальні товари аж до кінця XVIII ст.

Перші взаємостосунки колоністів з індіанцями виявилися непростими і навіть строкатими. З одного боку, спостерігається зразкове співробітництво, що далось взяти у першій половині сторіччя з постанням Пенсильванії. А з другого, – виникає довга низка конфліктів, сутичок та війн, що неминуче закінчувалися поразкою для індіанців і подальшою втратою земель.

Перше велике повстання індіанців сталося у Вірджинії 1622 року, коли загинуло близько 347 білих, зокрема місіонерів, які нещодавно прибули до Джеймстауна. Далі спалахнула війна 1637 року, коли місцеві племена намагалися перешкодити заселенню околиць річки Коннектикут.

1675 р. Філіп, син вождя, який найперший уклав мир з прибульцями в 1621 р., спробував об'єднати племена південної Нової Англії з метою поставити перепону подальшому вторгненню європейців на їхні споконвічні землі. Проте в цій війні Філіп загинув, а багатьох індіанців було продано в рабство.

Через п'ять років майже на 5 тисяч кілометрів західніше індіанці пуебло повстали проти іспанських місіонерів у краях довкола Таоса, штат Нью-Мексико. Протягом наступного десятиріччя пуебло знову володіли предковичною землею, та врешті-решт іспанці знову загарбали її. Минуло шістьдесят років, і сталося нове індіанське повстання: індіанці плем'я піма зіткнулися з іспанцями в теперішній Аризоні.

Проникнення колоністів у глибину лісистих регіонів східних колоній порушував звичайний плин життя індіанців. Дичину винищували, і перед племенами поставав складний вибір: голодувати, воювати чи відступати на захід, наражаючись на конфлікти з іншими племенами.

Ірокезам, які населяли краї на південь від озер Онтаріо й Ері у північному Нью-Йорку й Пенсильванії, більше щастило опиратися наступові європейців. 1570 року п'ять племен об'єдналися і утворили чи не найдемократичнішу державу свого часу – «Го-Де-Но-Сау-Ні», або Ірокезьку Лігу. Керувала Лігою рада із п'ятдесяти представників від

кожного з п'яти племен, членів Ліги. Рада порядкувала справами, спільними для всіх племен, але не мала стосунку до повсякденних справ кожного з п'яти вільних і рівних племен. Жодне з племен не мало права розпочинати самовільно війну. Рада видавала закони, стосовні до злочинів – скажімо, таких, як убивство.

Ліга була сильною державою у 1600–1700 рр. Вона торгувала хутрами з англійцями, виступаючи союзницею проти французів у війні за панування в Америці від 1754 по 1763 рік. Англійці могли зазнати поразки у цій війні, якби не підтримка Ірокезької Ліги.

Ліга залишалася сильною до Американської Революції. А тоді Рада вперше не досягла одностайної угоди, кого підтримувати. Племена-члени діяли по-різному: одні билися з англійцями, інші – з колоністами, решта зайняли нейтральну позицію. Внаслідок – проти ірокезів воювали всі. Їхні втрати були завеликі, і Ліга так і не відновила своїх сил.

ДРУГЕ ПОКОЛІННЯ АНГ- ЛІЙСЬКИХ КОЛОНІСТІВ

Релігійний і громадянський конфлікт в Англії в середині XVII сторіччя обмежив імміграцію та й увагу давньої батьківщини до новонароджених англійських колоній.

Для здійснення оборонних заходів, про які не піклувалася Англія, колонії Массачусетської Затоки, Плімута, Коннектикута і Нью-Гейвена 1643 року утворили Новоанглійську Конфедерацію. То була перша спроба європейських колоній до регіонального об'єднання.

Рання історія англійських поселенців сповнена чвар – релігійних і політичних, – що віддзеркалювали боротьбу за владу та побутові взаємостосунки з їхніми сусідами. Від прикрого релігійного розбрату, що охопив Англію в добу Олівера Кромвеля, особливо тяжко постраждав Мериленд. У 50-х роках Державний закон про віротерпимість був скасований. Проте його небавом поновили, а водночас і релігійну свободу, яку він гарантував.

1675 року в колоніях вибухнув бунт Бекона – перше значне повстання проти королівської влади. Першою

іскрою, що запалила його, була сутичка між вірджинськими пограничанами і племенами сасквеганнок. Невдовзі вона збурила простих фермерів проти багатства і привілеїв великих плантаторів та губернатора Вірджинії Вільяма Берклі.

Дрібні фермери, озлоблені низькими цінами на тютюн та скрутними побутовими умовами, згуртувалися навколо Натанієла Бекона, недавнього прибульця з Англії. Берклі не надав Беконі дозволу вчинити набіг на індіанців, але погодився скликати нові вибори до міського самоврядування, яке не переобиралось з 1661 року.

Нехтуючи наказами Берклі, Бекон напав на мирне плем'я оканічі, винищивши його майже вщент. Повернувшись до Джеймстауна у вересні 1676 року, він спалив місто і змусив Берклі втекти. Відтоді мало не весь штат опинився під владою Бекона. Проте перемога виявилася короткочасною; наступного місяця ватажок помер від лихоманки, і повстання швидко згасло. Берклі відновив свою владу, повісивши 23 Беконових прибічників.

Після поновлення на троні короля Карла II 1660 р., англійці знову звертають свої погляди на Північну Америку. Протягом недовгого часу в обох Каролінах засновуються перші європейські поселення, а голландців витіснено з Нової Голландії. Нові англійські колонії з земельними володіннями з'явилися у Нью-Йорку, Нью-Джерсі, Делавері та Пенсильванії.

У голландських поселеннях, як правило, одноосібно урядували губернатори, призначені з Європи. Місцеве населення для них було чуже. Тому коли англійські колоністи почали захоплювати голландські землі на Лонг-Айленді та Мангеттені, непопулярний губернатор так і не спромігся підняти місцеве населення на відсіч. Нова Голландія зазнала поразки 1664 року, проте умови капітуляції виявилися не надто суворими: голландські колоністи зберегли свою власність і могли триматися віри, якої бажають.

Ще в 1650 роках округу Албемарл-Саунд поблизу узбережжя сучасної Північної Кароліни була заселена колоністами, що просочувалися з Вірджинії. Перший власник-

губернатор (колонія була дарована йому короною з повним правом управління) прибув 1664 року. Албемарл ще й тепер ходить у глухіших регіонах, а перше місто там засновано тільки після прибуття в 1704 році групи французьких гугенотів.

1670 року на місці сучасного Чарлстона, штат Південна Кароліна, з'явилися перші переселенці з Нової Англії та карибського острова Барбадос. Для нової колонії розроблено складну систему врядування за участю англійського філософа Джона Локка. Серед її особливостей була спроба створити спадкову аристократію. А найганебнішою ознакою стала торгівля рабами-індіанцями. З плином часу деревина, рис та індиго заклали для колонії гідні економічні підвалини.

Массачусетська затока була не єдиною колонією, породженою релігійними мотивами. 1681 року Вільям Пенн – багатий квакер, приятель Карла II – одержав величезний наділ землі на захід від річки Делавер, згодом відомий під назвою Пенсильванія. Інтенсивно заселяючи землі, Пенн завзято вербував армію релігійних дисидентів з Англії й континенту – квакерів, меннонітів, емішів, моравських братів і баптистів.

Прибувши наступного року на визначену територію, Пенн побачив, що понад річкою Делавер уже живуть переселенці з Голландії, Швеції й Англії. Саме там він і заснував Філадельфію – «Місто братерської любові».

У згоді зі своєю вірою Пенн керувався почуттям рівності, яке ми не часто знаходимо у тодішніх американських колоніях. Наприклад, у Пенсильванії жінкам надано права задовго до інших частин Америки. Пенн та його помічники звертали пильну увагу на стосунки колоній з індіанцями-делаверами, дбаючи, щоб тим платили за взяті в них землі.

Остання заснована колонія – Джорджія – була заселена 1732 року. Цей регіон, що прилягав до кордонів іспанської Флориди, розглядали як буфер проти іспанського вторгнення. Та він мав ще одну прикметну рису: генерал Джеймс Оглторп, уповноважений зміцнювати кордони Джорджії, виявився реформатором, що заходився ство-

рювати притулок для колишніх в'язнів, які мали змогу розпочати нове життя.

**ПОСЕЛЕНЦІ,
РАБИ І
НАЙМИТИ**

Людей, що втратили інтерес до життя, часто спонукали перебиратися до Нового Світу спритні вербівники. Наприклад, Вільям Пенн рекламував можливості, що чекають на новоприбулих у колонії Пенсильванія. Судді та адміністрація в'язниць пропонували в'язням перебратись до таких колоній, як Джорджія, замість відбувати вирок у в'язниці.

Та оплатити дорожні витрати за себе і родину для поселення у новому краї змогло небагато колоністів. Часом капітани суден одержували значну винагороду за продаж службових контрактів убогим переселенцям, що ставали «законтракованими наймитами». Пускалися в хід всілякі щедрі обіцянки, доходило іноді й до фізичного викрадення, аби тільки напхати стільки пасажирів, скільки може вмістити судно.

В інших випадках вартість перевезення і утримання брали на себе колонізаційні агентства, як-от Вірджинська компанія або Компанія Массачусетської затоки. У відповідь законтраковані наймити погоджувалися працювати на агентства як наймані робітники, звичайно упродовж 4–7 років. Після закінчення відповідного терміну їм надавали «законні права на волю», інколи з клаптиком землі.

Половина переселенців, що жили в колоніях, південніших від Нової Англії, прибули до Америки саме таким шляхом. Більшість з них чесно дотримувалася зобов'язання, а дехто утікав від роботодавців; та за всіх умов чимало спромоглося набути землю і господарство у колоніях прибуття чи в сусідніх. Жодного ганебного сліду на родині, яка починала своє життя в Америці з такого напіврабства, не лишалося. Варто зауважити, що в кожній колонії частина провідирів були колишніми законтракованими наймитами.

Важливий виняток у цій схемі становили раби-африканці. Перших чорношкірих привезено до Вірджинії

1619 р., всього через 12 років після заснування Джеймстауна. Спочатку їх вважали законтракованими наймитами, що могли працюю здобути волю. Та до 1660-х років, коли потреба в робочій силі на плантаціях південних колоній зросла, інститут рабства ставав суворішим, і африканців привозили до Америки в кайданах на довічну примусову працю.

НЕРОЗГАДАНА ТАЄМНИЦЯ АНАСАЗІ

Ветхі від часу публо і неповторні «скельні міста», розкидані серед кострубятих «столових гір» та каньйонів Колорадо і Нью-Мексико, починають поселення декотрих із найдавніших жителів Північної Америки – анасазі (мовою навахо – «прадавні»).

До 500-го року н.е. анасазі спорудили деякі з перших надійно означених селищ американського Південного Заходу, де полювали й вирощували маїс, гарбузи та боби. Культура анасазі квітнула упродовж сторіч; вони будували складні дамби та системи зрошування; мали витончене і своєрідне гончарське мистецтво; створили хитромудрі багатокімнатні житла в голих узбіччях урвищ, що й нині лишаються однією з найразючіших археологічних знахідок у Сполучених Штатах.

Проте близько 1300 року вони залишили свої поселення і разом із ними – гончарські вироби та знаряддя, навіть одяг, немов збиралися ще повернутися. Та й потонули в безодні історії. Їхня батьківщина лишалася безлюдною понад сторіччя – до прибуття нових племен, таких, як навахо і юте, а потім – іспанців та інших європейських колоністів.

Історія анасазі нерозривно пов'язана з прекрасною, але суворою природою, серед якої вони вирішили жити. Найдавніші селища, що склалися з простих «ямних» жител, виритих у землі, розвинулись у заглиблені «квіви», що служили для зборів і релігійних обрядів. Наступні покоління виробили техніку мурування, споруджуючи прямокутні кам'яні публо, але найдраматичнішою зміною в житті племені – причини цього явища досі не з'ясовані – було переселення їх до урвищ, під вершини пласковерхих «меса» (столових гір), де анасазі видовбали свої дивовижні багатоповерхові житла.

Анасазі жили у родовому суспільстві, що розвивалося дуже повільно протягом сторіч, вони торгували з іншими племенами регіону, але ознаки війни нечисленні, поодинокі. І хоча анасазі мали релігійних та інших проводирів, як і талановитих ремісників, соціальних та класових відмінностей у них не простежується.

Релігійні і соціальні мотиви відігравали певну роль при зведенні гуртових скельних жител і в тому, що їх зрештою було покинуто. Та найголовнішим чинником виявилася боротьба за добування їжі у дедалі складніших природних умовах. Населення зростало, селяни засаджували все більші площини на пласковерхих горах, відтісняючи деякі з громад обробляти землю по краях площин, а інші змушені були вибиратися з вершин у скелі. Анасазі не могли протидіяти тому, що від постійного обробітку ґрунти втрачали родючість, часто дошкуляли посухи, звичайні в тому регіоні. Вивчення трьох річних кілець засвідчує, що остання посуха тривала 23 роки – від 1276 до 1299 р., що й примусило зрештою останні громади анасазі переселитися з цих країв.

Хоч анасазі покинули предківську домівку, їхні сліди не втрачені. Спадщину анасазі репрезентують дивовижні знахідки, що виявлені після них та їхніх нащадків – гопі, зуні та інших племен родини публо.